

Узагальнення й систематизація вивченого за рік. Орфографічна норма. Морфологічна норма

Орфографічна норма

Орфографія — це розділ науки про мову, який вивчає систему правил, що визначають способи написання слів.

Орфограма — графічний знак (буквений і небуквений), який потрібно вибрати з ряду можливих відповідно до орфографічного правила.

Види орфограм:

- буквені: окрема літера, яку пишуть за певним правилом;
- небуквені: апостроф; перенос слів із рядка в рядок; написання слів окремо, разом чи з дефісом.

Спрощення — це випадання одного з групи приголосних у слові.

Наприклад, тиждень — тижня, щастя — щасливий, честь — чесний, тріск — тріснути.

Спрощення НЕ відбувається в словах **зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хворостняк, шістнадцять, вискнуту, випускний, пропускний, тоскно, скнара, скніти, дев'яностники.**

У прикметниках, що утворені від іменників іншомовного походження з кінцевим СТ, спрощення не відбувається: баласт — баластний, компост — компостний, контраст — контрастний, форпост — форпостний та інші.

Апостроф пишемо після букв, що позначають губні приголосні [б], [п], [в], [м], [ф] перед буквами я, ю, є, ї (що позначають два звуки). Наприклад, зарум'янитися, дріб'язковий, жираф'ячий.

Однак апостроф не ставлять, коли перед губним звуком є приголосний (крім р), який належить до кореня, наприклад, мавпячий або духмяний.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф вживають, як і в словах без префікса: відв'язати.

Пам'ятаймо про виняткового **Лук'яна** та похідних від нього: **Лук'янівка, Лук'янович** тощо.

М'який знак пишемо:

- 1) після букв д, т, з, с, ц, л, н наприкінці слова: багрянець;
- 2) після м'яких приголосних перед о: льон;

3) у суфіксах -ськ-, -зьк-, -цьк-, -ськість-, -зькість, -цькість, -ськ(и), – (зьк)и, - (цьк)и: європейський, близький;

4) після м'якого звука [л'] перед наступним приголосним, зокрема перед суфіксами -ств-, -ськ-, -чик- : учительський, стільця, пальці, їдальня, читальня, начальство, пальчик.

М'який знак не пишемо:

1) після букв, які позначають губні та шиплячі звуки: кров, піч та після **р** у кінці складу: кобзар, Харків (виняток — Горький);

2) після **н** перед **ж, ч, ш, щ**: менший, інший, кінчик.

Винятки: тьмяний, різьбяр, няньчити, бриньчати, женьшень, Маньчжурія.

Якщо м'який знак є в початковій формі, то в непрямих відмінках та в присвійних прикметниках його теж пишемо: скринька — у скриньці, Зінька — Зіньці, Зіньчин.

Морфологічна норма

Кожна самостійна частина мови має свої граматичні категорії, ознаки: рід, число, відмінок, особу й ін. Усталені правила вживання роду, числа, відмінка тощо є морфологічними нормами. Відхилення від них називають морфологічною помилкою.

До найпоширеніших морфологічних помилок належать:

- уживання одного роду замість іншого: біла тюль (замість білий тюль) або величезний ягня, де іменник ягня неправильно узгодили з прикметником;
- уживання однієї відмінкової форми замість іншої: по вікнам (замість по вікнах);
- відмінювання невідмінюваних слів: у метрі (замість у метро), також пам'ятаймо про відмінювання слів **ситро** та **пальто**, наприклад, кінь у пальті насолоджується ситром);
- порушення норм утворення ступенів порівняння прикметників: більш цікавіша книжка (замість більш цікава книжка / цікавіша книжка), самий смачний пиріг (замість найсмачніший пиріг);
- уживання закінчень м'якої групи замість твердої: природній стан (замість природний стан);
- неправильне творення форм числівників: шестиста (замість шестисот);
- використання частки давай(те) для творення форм наказового способу дієслова (за аналогією до цих форм у російській мові): давайте почитаємо (замість почитаймо), тому учімо, читаймо та співаймо.

Практичні завдання

1. Подані іменники стоять у давальному відмінку однини (кому? чому?). Запишіть слова у дві колонки: 1) з м'яким знаком; 2) без м'якого знака.

Квіт..ці, жін..ці, квітон..ці, бджіл..ці, очеретян..ці, хмарон..ці, гус..ці, свин..ці, галуз..ці, стеблин..ці, кізон..ці, мис..ці, однокол..ці (візок на двох колесах), внучен..ці, снігурон..ці, колис..ці, оболон..ці, нян..ці, тріс..ці, сопіл..ці.

Відповідь.

Із м'яким знаком	Без м'якого знака
квітоньці	квітці
хмароньці	жінці
кізоньці	бджілці
внученьці	очеретянці
снігуроньці	гусці
няньці	свинці
	галузці
	стеблинці
	мисці
	одноколці (візок на двох колесах)
	колисці
	оболонці
	трісці
	сопілці

2. Перегляньте короткометражний мультфільм «Подарунок»

<https://www.youtube.com/watch?v=WjqIU5FgsYc>

Письмово перекажіть історію, використавши в тексті принаймні 7 слів-випитків з теми «Спростення» (наприклад, кістлявий, пестливий, хвастливий, хворостняк, шістнадцять, вискнуту тощо). Обсяг твору — від 70 слів.

3. Напишіть інструкцію (як обирати одяг, пекти чизкейк, навчитися грати в баскетбол тощо), використавши дієслова наказового способу в 2-ій особі множини (робіть, киньте, розріжте тощо). Інструкція має містити не менше ніж вісім пунктів.

Рекомендовані джерела

1. Підручник «Українська мова, 10 клас» / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ: Генеза, 2018. 192 с.
URL: <https://pidruchnyk.com.ua/394-ukrayinska-mova-zabolotniy-10-klas.html>
2. Підручник «Українська мова, 10 клас» С. В. Шевчук. Київ: Ірпінь: Видавництво «Перун», 2018. 256 с.
URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1233-ukrainska-mova-10-klas-shevchuk.html>
3. Підручник «Українська мова» І. Ющук / І. П. Ющук. Тернопіль: Богдан. 2018. 208 с. URL: <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/10-klas-ukrajinska-mova-jushhuk-2018.pdf>